

I.S. SZATIŁOW

PROFESOR M. OCZAPOWSKI A AGRONOMIA ROSYJSKA W PIERWSZEJ POŁOWIE XIX WIEKU

Dla lepszego zrozumienia działalności M. Oczapowskiego na tle położenie wewnętrzne kraju należy przytoczyć reskrypt cara Mikołaja I.

W 1829 r. na ręce Ministra A. Sziszkowa car pisał: „Często ludzie pańszczyźniani spośród czeladzi i osiedleńców uczą się w gimnazjach i innych wyższych zakładach naukowych” ... „przysposabiając się do sposobów życia, myślenia i pojęć nie odpowiadających ich stanowi, a stąd uciążliwe położenie pańszczyźniane staje się dla nich nieznośne i wówczas oni nierzadko w atmosferze przygnębienia stają się nosicielami zgubnych marzeń lub niskich namiętności” *)

Negatywny stosunek rządu carskiego do sprawy oświecenia chłopów wpływał z obawy o rozprzestrzenienie się wśród ludu antypańszczyźnianego idei wolnościowych.

Prezydent Towarzystwa Wołnogospodarczego N.S. Mordwinow pisał w 1832 r. carowi Mikołajowi I „Zostało stwierdzone jako niezbita prawda, że początek bogacenia się, a tym samym dobrobytu ludności, jest związany z uprawą płodów rolnych, jednakże obfitość i jakość tych płodów zależą od stopnia oświecenia i nauki rolnictwa, która to nauka, najkorzystniejsza spośród innych, mało jeszcze jest znana w Rosji i nie jest przedmiotem wykładów w żadnej z instytucji naukowych” **).

Zaczynam świadomie od naświetlenia stanu oświaty rolniczej, w pierwszej połowie XIX wieku, ażeby unaocznić, w jakich warunkach pracował prof. M.N. Oczapowski który uważał za niezbędną „przygotowywać praktycznych gospodarzy, którzy mogliby nie tylko realizować plan doskonalenia rolnictwa, ale i byłiby w stanie” ... „organizować je według własnego planu” (§ 2 Statutu Instytutu w Marymoncie).

W 1824 r. na wniosek prof. Oczapowskiego został opracowany projekt Instytutu Rolniczego Gospodarstwa Domowego. Motywy organizacji nowego Instytutu były następujące:

„Spośród wszystkich sposobów doskonalenia gospodarstwa domowego najlepszy jest sposób praktyczny”, który „pozwole podnieść rolnictwo

*) S.G. Citowicz: Instytut Rolniczy w Gory—Górkach (1836—1864), 1960, str. 34.

***) Russkij Wiestnik, 1869, nr 7, Wieszniakow W.I., Komitet 1833 r. d/s doskonalenia rolnictwa w Rosji.

na najwyższy stopień doskonałości". Przytoczone cytaty świadczą o tym, ile wysiłków dokonywał Czapowski, by zaznajomić chłopów z podstawami wiedzy rolniczej, przekształcić rolnictwo z rzemiosła na gałąź naukową produkcji rolniczej. W 1819 r. prof. Czapowski przeprowadzał zajęcia praktyczne ze studentami średniej szkoły rolniczej w Gory-Górkach guberni Mchylowskiej (dzisiaj Białoruska Akademia Rolnicza). Znał się on niewątpliwie z profesorami i wykładowcami w centralnej Rosji. Metody wykładów stosowane przez M.N. Czapowskiego, polegające na połączeniu zajęć teoretycznych ze szczegółowymi studiami technologicznymi, były nie tylko postępowymi w początku XIX wieku, ale są wykorzystywane również dzisiaj. Co więcej, w 1824 r. prof. M.N. Czapowski przekazał folwark Święciki „do założenia wzorowego rolniczego gospodarstwa domowego i dla praktycznego wdrażania tego przedmiotu”, tzn. Profesor osobiście prowadził gospodarstwo na ściśle naukowej podstawie i uczył gospodarowania innych. Mimowoli przychodzi na myśl słowa prof. Uszyńskiego, według którego „jeden dobry przykład jest lepszy niż tysiąc słów agitacyjnych”. Sądzę że również i ta działalność prof. M.N. Czapowskiego zasługuje na wysoką ocenę także i w dobie dzisiejszej. W 1824 r. w Petersburgu została założona szkoła rolnictwa i nauk górniczych. Niższy 3-letni oddział kształcił w Marjinie rolników i rzemieślników, a wyższy 2-letni w Petersburgu i Marjinie — rządców, księgowych i nauczycieli dla słuchaczy niższego oddziału. Szkoła ta przetrwała do 1844 r. W 1832 r. pod Moskwą została zorganizowana Moskiewska Szkoła Rolnicza, która była czynna do czasu uwłaszczenia chłopów (1861 r.). Stan nauczania podstaw naukowych rolnictwa we wszystkich uniwersytetach rosyjskich do lat 40-tych XIX wieku wykazuje, że najlepsze sposoby nauczania istniały jedynie w uniwersytetach Moskiewskim i Dorpackim (obecnie Tartu). Jednakże upowszechnienie nauk rolniczych przez uniwersytety było mało owocne, albowiem kurs rolnictwa uważany był za niesamodzielny i drugorzędny, w związku z czym słuchacze nie mogli uzupełniać nabytych wiadomości działalnością praktyczną.

Prof. M.N. Czapowski napisał wiele znaczących prac, w których niewątpliwie wykorzystał doświadczenie instytucji naukowych tych krajów w swej działalności pedagogicznej. Połączenie nauk teoretycznych z praktyczną działalnością, realizowane przez prof. Czapowskiego nie mogło pozostać niezauważone w innych częściach Rosji.

Prof. M.N. Czapowski napisał wiele znaczących prac, w których wyłożył zasadnicze podstawy naukowe produkcji rolniczej. Np. w pracy „Zasady Agronomii” (1819 r., str. 177) Autor rozpatruje wstępny skład gleby, szczegółowo charakteryzuje podstawowe części gleby — glinę, piasek, margiel, próchnicę oraz rośliny. Autor opisuje różnorodność gleb

i ich wewnętrzne właściwości. W jednej z prac poświęconych zasadom agronomii (1819, str. 199) autor szczegółowo naświetla wielostronny wpływ nawozów organicznych na żyzność gleby. Prof. M.N. Oczapowski był przekonany zwolennikiem poglądów prof. A. Thaera, którego wykładów słuchał w Berlińskim Uniwersytecie. Należy podkreślić znaczenie poglądów M.N. Oczapowskiego na rolę nawozów organicznych również i dla współczesnego rolnictwa. Zakres wiadomości współczesnej nauki o nawozach organicznych jest, oczywiście o wiele szerszy aniżeli w pierwszej połowie XIX wieku. Tym niemniej poglądy autora na zasadniczą sprawę, tj. rolę nawozów organicznych w podwyższeniu żyzności gleby nie straciły na znaczeniu i dziś.

W tej bardzo ciekawej książce Autor formułuje szereg tez dotyczących uprawy roślin. Prof. M.N. Oczapowski podkreślał, że dla siewu należy stosować nasiona zdrowe, o nieuszkodzonych zarodkach, a gleba powinna być dobrze uprawiona, zaś jej wilgotność i temperatura powinny być najbardziej korzystne dla kiełkowania nasion. Osobno autor rozpatruje rolę światła w życiu roślin i inne zagadnienia.

Jak wiadomo, wszystko co nowe rodzi się ze starego. Każda nauka ma swą historię. Analizując dawne osiągnięcia, nauka wyznacza problemy, jakie należy rozwiązać. Dla przykładu można się powołać na prace A.G. Bołotowa, który działał w Rosji w XVIII w. Napisał on przeszło 200 prac dotyczących różnych gałęzi produkcji rolniczej. W październiku br. społeczność naukowa uczci 250-lecie urodzin A.G. Bołotowa.

Prof. I. Kimow w 1788 r. opublikował obszerne dzieło pt. „Rolnictwa”. W latach twórczej działalności M.N. Oczapowskiego w Moskiewskim Uniwersytecie pracował owocnie prof. Pawłow. Społeczność naukowa Rosji jest dobrze zaznajomiona z pracami M.N. Oczapowskiego, o czym może świadczyć jego wybór na członka Towarzystwa Wolnogospodarczego w Petersburgu i Moskwie.

Prof. M.N. Oczapowski upowszechniał wiedzę we własnym narodzie ucząc, jak należy prowadzić gospodarstwo rolne w oparciu o podstawy naukowe. Ta szlachetna działalność Michała Mikołajewicza Oczapowskiego na zawsze zostanie w pamięci.

Materiały wpłynęły do Redakcji w lipcu 1988 r.